
PRINCIPLES OF BANKING OPERATIONS

Ljupco Davcev

Faculty of Economics, Goce Delcev University, North Macedonia, ljupco.davcev@ugd.edu.mk

Aleksandar Davcev

Dado dooel, North Macedonia, aleksandar@dado.mk

Mila Mitreva

Faculty of Economics, Goce Delcev University, North Macedonia, mila.mitreva@ugd.edu.mk

Abstract: Banks work to achieve: profitability, liquidity and reliability. The stated objectives of banking operations are identical to the objectives of all other business entities. Liquidity and security are more emphasized in banking than in other entities, only because of the specificity and general importance of banking activity. A bank is a business entity that produces a banking product, aimed at the market, in order to achieve an appropriate rate of profitability, with adequate liquidity and business reliability. The relationships of profitability, liquidity and reliability in banking operations are not mutually harmonious but inharmonious, which means that they are negatively correlated with each other, which is almost never absolutely linear. Like every factor of production in the economy, the funds placed by the banks in credit loan have their own price. The same price is the interest rate that banks pay on all sources of financing. When a greater part of the assets of the banks, for which the bank pays an interest rate to the financing sources, will remain uninvested, it will increase the liquidity. The greater liquidity of the banks will undoubtedly lead to a lower rate of profitability, having in mind the fact that a greater part of the liquid assets of the banks will remain without placement. If the majority of the liquid assets of the bank are placed in credit loans, the profitability of the bank will be higher. Banks are faced with clearly defined criteria which credit loans they can approve and in what proportion. Those principles and criteria for reliability are precisely, that enable banks to achieve the goal of reliability and to be the backbone of financial systems in many countries. Most of those criteria were established precisely because of the need to maintain reliability in banking operations. Inadequate credit loans can lead to the presence of non-performing loans, which will ultimately lead to banking panic and the withdrawal of financial assets from the banking sector. The largest source of financing in the banking sector is the savings deposits of depositors. In order to protect the savings deposits of depositors, the security principles have been established by the central banks of the countries. In history, there are a large number of examples in which the inappropriate operation of banks led to mistrust in the banking sector. This is why the Central Banks have established clear principles and criteria of reliability in the operation of banks. Then with the help of the audits carried out by the central banks, the fulfillment of the same reliability principles is monitored. Achieving the three goals requires an optimal choice of credit loans, having in mind that the bank must have a certain level of liquidity to be able to satisfy the potential desire of depositors to withdraw their funds from bank accounts. At the same time, in order to make more profit, special attention should be put to the riskiness of credit loans. The more risky a credit loan, the more profitable it is. But often the risk is realized and the banks face losses and reduction of their reliability. Therefore, it is necessary to make an optimal choice of credit loans in terms of profit/risk.

Keywords: profitability, liquidity, reliability

ПРИНЦИПИ НА БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ

Љупчо Давчев

Економски факултет, Универзитет Гоце Делчев, ljupco.davcev@ugd.edu.mk

Александар Давчев

Дадо доел, aleksandar@dado.mk

Мила Митрева

Економски факултет, Универзитет Гоце Делчев, mila.mitreva@ugd.edu.mk

Резиме: Банките работат со цел да постигнат: профитабилност, ликвидност и сигурност. Наведените цели на банкарското работење се идентични со целите на сите други деловни субјекти. Ликвидноста и сигурноста единствено, поради специфичноста и општата важност на банкарската активност, се понагласени во банкарството отколку кај другите субјекти. Банка е деловен субјект кој произведува банкарски производ, насочен кон пазарот, со цел да постигне соодветна стапка на профитабилност, со соодветна ликвидност и деловна сигурност. Односите на профитабилност, ликвидност и сигурност во банкарското работење не се

меѓусебно хармонични туку нехармонични, што значи дека се во негативна корелација меѓу себе, која речиси никогаш не е апсолутно линеарна. Како и секој фактор на производство во економијата, така и средствата кои ги пласираат банките во кредитни пласмани, имаат своја цена. Истата цена е каматната стапка која банките ја плаќаат на сите извори на финансирање. Кога поголем дел од средствата на банките за кои банката плаќа каматна стапка на изворите на финансирање, ќе останат непласирани, тоа ќе ја зголеми ликвидноста. Поголемата ликвидност на банките, несомнено ќе доведе до пониска стапка на профитабилност, имајќи го во предвид фактот дека поголем дел од ликвидните средства на банките ќе останат без пласман. Доколку поголемиот дел од ликвидните средства на банката се пласираат во кредитни пласмани, профитабилноста на банката ќе биде поголема. Банките се соочуваат со јасно дефинирани критериуми кој кредитен пласман можат да го одобрат и во колкав однос. Токму тие принципи и критериуми за сигурност овозможуваат банките да ја остварат целта на сигурност и да бидат столб на финансиските системи во многу држави. Најголем дел од тие критериуми се воспоставени токму поради потребата од одржување на сигурност во банкарското работење. Несоодветните кредитни пласмани можат да доведат до присуство на нефункционални кредити, што во крајна инстанца ќе доведе до банкарска паника и повлекување на финансиските средства од банкарскиот сектор. Најголем извор на финансирање во банкарскиот сектор се штедните влогови на штедачите. Со цел да бидат заштитени штедните влогови на штедачите, принципите на сигурност се воспоставени од централните банки на државите. Во историјата постојат голем број на примери во кои несоодветното работење на банките, довело до недоверба во банкарскиот сектор. Токму затоа Централните банки воспоставиле јасни принципи и критериуми на сигурност во работењето на банките. Потоа со помош на ревизиите спроведени од централните банки, се следи исполнувањето на истите тие принципи на сигурност. Постигнување на трите цели бара оптимален избор на кредитните пласмани, имајќи го во предвид фактот дека банката мора да има одредено ниво на ликвидност за да може да ја задоволи потенцијалната желба на штедачите да ги повлечат своите средства од банкарските сметки. Притоа, во целта да се оствари поголем профит, посебно треба да се обрати внимание на ризичноста на кредитните пласмани. Колку еден кредитен пласман е поризичен, толку носи поголема профитабилност. Но, честопати ризикот се остварува и банките се соочуваат со загуби и намалување на нивната сигурност. Поради тоа, потребно е да се направи оптимален избор на кредитните пласмани од аспект на профит/ризичност.

Клучни зборови: профитабилност, ликвидност, сигурност

1. ПРОФИТАБИЛНОСТ НА БАНКИТЕ

Главната цел на секоја банка во пазарни услови е да постигне соодветна стапка на поврат на акционерскиот капитал и да ја максимизира пазарната вредност на банката.

Крајот на осумдесеттите и почетокот на деведесеттите години на 20 век се карактеризираат со намалување на профитабилноста на банките поради:

-зајакнувањето на конкурентното опкружување на банките, што доведе до намалување на каматните маржи на банките,

-влошување на кредитниот рејтинг на банките, односно квалитетот на кредитните пласмани на банките,

-општо намалување на нивото на економска активност,

-недоволна контрола на трошоците,

-несоодветна супервизија на банките, што им овозможи на банките да преземаат превисоки кредитни ризици без соодветно покривање на можните загуби.

Остварувањето профит е главната цел на работењето на банката, која треба трајно да се максимизира и која се мери со стапката на добивка, односно стапката на профитабилност. Целта е да се постигне максимална добивка, со задоволително ниво на сигурност и ликвидност. Во основа, односот помеѓу остварената добивка во одреден временски период и ангажираниот сопствен капитал ја дава стапката на рентабилност за една банка. Постои воспоставен стандард за оценка на остварената стапка на добивка. Постигнатата стапка на добивка може да се забележи во однос на просечната или натпросечната во банкарството во земјата, меѓународното банкарство, во однос на конкурентна банка, но со слични деловни услови, во повеќе временски периоди итн.

Клучните показатели за профитабилност за една банка се:

-*ROI (поврат на вкупниот приход)* го претставува односот помеѓу нето добивката врз основа на редовното работење и вкупниот приход на банката. Профитабилноста е поголема ако нејзиниот профит учествува со поголем процент во своите вкупни приходи. Ниското ниво на овој индикатор може да укаже и на прекумерни расходи на банките или прекумерни издвојување на резерви.

-*ROA (поврат на вкупните средства)* го претставува односот помеѓу нето-добивката и вкупната актива на

банката.

-*ROE* (*поврат на акционерскиот капитал*) го претставува односот помеѓу нето-добивката и акционерскиот капитал на банката.

-*AU* (искористеност на средствата) го покажува процентуалното учество на вкупниот приход во однос на вкупната актива.

-*EM* го претставува односот меѓу вкупната актива и акционерскиот капитал на банката.

Факторите кои влијаат на профитабилноста на банките можеме да ги класифицираме на микроекономски и макроекономски фактори на профитабилност, како што следува.

Микроекономските фактори кои влијаат на профитабилноста на банките може да се категоризираат на следниов начин (Wernz, 2020):

-квалитет на управување,

-квалитет на средствата,

-рамковна понуда,

-вонбилансно работење,

-оперативни расходи на банката и

-профитни центри.

Најголемо влијание на сите микроекономски фактори врз профитабилноста на банките има квалитетот на управувањето во банките. За да се постигне прифатлива стапка на добивка, неопходна е добра проценка на ризикот на банката, бидејќи овозможува минимизирање на загубите на банката врз основа на појавата на ризици, што директно може да влијае на намалување или зголемување на нејзината профитабилност. Задачата на менаџментот на банката е да ја спроведе деловната политика на банката и максимално да ги искористи нејзините перформанси. Колку е покомплексен финансискиот систем и колку е поголема конкуренцијата на финансискиот пазар, толку се поголеми барањата што му се поставуваат на менаџерот, а од менаџерот се бара знаење, професионалност и претприемачки дух (Choudhry, 2018).

Ако целта на менаџментот на банкарска институција е тенденција кон минимална изложеност на ризик и максимален раст или проширување на пазарот, тогаш менаџментот повеќе се стреми кон дополнителни приходи, отварање на дополнителни филијали и друго, отколку да се постигне максимален приход за акционерите. Притоа, има зголемување на трошоците кои можат да излезат од контрола. Ова секогаш се случува во институции каде што менаџерите доминираат во процесот на донесување одлуки, а акционерите се слабо организирани (Hempel & Simonson, 1998).

Теоријата на застапеност, претставена во оние финансиски институции кои се стремат кон минимални деловни трошоци и максимална ефикасност преку постигнување максимална профитабилност и заработка за нивните сопственици, ја анализира комуникацијата помеѓу сопственикот на компанијата и нејзините менаџери и истражува дали постојат механизми кои би можеле да ги „присилат“ менаџерите во даден момент да дејствуваат со цел да се постигне максимална добивка за акционерите. Менаџерите треба да бидат поцврсто врзани за банката преку поврзување на нивниот приход со работата на банката, или со давање одредени вредни компензации, т.е. со наградување на менаџерите кои подобро ја вршат својата работа со повисока плата и одредени бенефиции (на пример, со доделување сопственички хартии од вредност) (Hobert, Radulescu, Belascu, & Maria Dita, 2021).

Управувањето со активата на банката подразбира распределба на средствата на банката кон алтернативни инвестиции со цел да се максимизира профитот, а да се минимизира ризикот. Тоа е ограничено од однесувањето на клиентите на банката, бидејќи банката е обврзана да чува одредена количина на ликвидна резерва за да ги извршува налозите на клиентот без проблеми. Овде наидуваме на конфликт помеѓу ликвидноста и профитабилноста, бидејќи акционерите на банката вршат притисок врз менаџментот во насока на остварување на повисоки профити врз основа на пласманот, со што го загрозуваат принципот на ликвидност.

Рамковната понуда подразбира диверзификација на производите или услугите што банките им ги обезбедуваат на клиентите, односно диверзификација на програмите за активност кога се отвора можност за т.н. вкрстена продажба на производи или услуги. Тоа доведува до зголемување на вкупните продажби и приходи, од една страна, и намалување на трошоците на банката, од друга страна. Двата аспекти имаат позитивен ефект врз профитабилноста на банката.

Вонбилански операции (Форфетинг бизнис, факторинг, лизинг, бизнис со банкарски гаранции, прифаќање и валидација) се повеќе се присутни во работењето на банките низ светот и можат значително да влијаат на нивната профитабилност преку приходите во вид на провизија што е позастапено во структурата на некаматните приходи, но на крај на вкупните приходи на банките.

Оперативните трошоци на банката значително влијаат на нејзината профитабилност. Задачата на

менаџментот на банката е да ги минимизира оперативните трошоци за даден обем на билансни и вонбилансни активности. Оперативните трошоци на банката се плати и надоместоци на вработените. Според тоа, оперативните и материјалните трошоци, вклучително и амортизацијата, заземаат значајно учество во структурата на расходите на малите банки што ја демонстрираат традиционалната трудоинтензивна активност на банката (Ercegovac , Klinac, & Zdrilić, 2020).

Профитните центри претставуваат организациска форма на минимизирање на трошоците и максимизирање на профитот. Тие овозможуваат следење на трошоците не само на ниво на банка, туку и во нејзините организациски делови. Функционирањето на профитните центри не може да се замисли без развиена информатичка технологија и квалификуван кадар кој континуирано носи одлуки за укинување или воведување нови организациски единици, односно нови профитни центри.

Клучни макроекономски фактори на профитабилноста на банките (надворешни фактори) се (Wernz, 2020):

-фазите на економскиот циклус и

-банкарската средина.

На профитабилноста на банките влијае фазата на *економскиот циклус* низ кој поминува земјата или регионот во кој се наоѓа банката. Високото ниво на економска активност има позитивен ефект врз повисоките економски перформанси и профитабилноста на банките. Во случај на рецесија во економијата, се забележуваат негативни движења на профитабилноста и ефикасноста на банките и зголемен банкрот на компаниите што во случај на поволни макроекономски услови би покажале подобри економски и профитни остварувања.

Банкарското опкружување влијае и на профитабилноста на банкарскиот сектор. Овие фактори кои влегуваат под банкарското опкружување најчесто предизвикуваат: системски ризици, банкрот на клиентите на банките, зголемување на каматните стапки, зголемување на неплатените побарувања и намалување на стапката на профитабилност. Доминантни фактори во однос на банкарското опкружување се регулативата и конкуренцијата.

Во услови на поголема регулација на банкарскиот сектор, значително е намалена можноста банките да инвестираат во ризични пласмани со повисока стапка на профит, па нагласени се принципите на ликвидност и безбедност на деловното работење. Помалку регулиран сектор дава можности за инвестирање во ризични пласмани со повисок принос, но поголема можност за нарушување на ликвидносната позиција и намалена деловна сигурност. *Конкуренцијата* е значаен фактор кој влијае на профитабилноста на банките. Доколку во финансискиот сектор на една земја има големо присуство на банки како финансиски посредници, како и други финансиски учесници, факторот конкуренција значително ќе влијае на нивната профитабилност. Доминанцијата на поединечни банки, па дури и монополската позиција, позитивно ќе се одрази на нивната профитабилност, но и на нивната позиција во создавањето деловно опкружување и одлучување. Да заклучиме: макроекономските фактори го дефинираат опкружувањето на банкарскиот сектор во целина, а ефектот на микроекономските фактори, особено квалитетот на управувањето, ја одредува позицијата на секоја банка поединечно. *Ефикасноста во работењето* на банката се зголемува со намалување на трошоците и зголемување на продуктивноста на вработените преку воведување автоматска опрема и обука на вработените (Vera-Gilces, Camino-Mogro, Ordeñana-Rodríguez, & Cornejo-Marcos, 2021).

2. ЛИКВИДНОСТ НА БАНКИТЕ

Ликвидноста на банката е нејзината способност навремено да ги исполнува своите обврски во рокот на доспевање кон штедачите и доверителите на банката. Ликвидносната позиција на банката произлегува од нејзината билансна и вонбилансна структура, бидејќи средствата на билансот на состојба на банката вклучуваат инструменти со различни нивоа на ликвидност, а обврските вклучуваат обврски со различни датуми на достасување. Токму, споредувањето на односот помеѓу активата и пасивата на билансот на банката ја одредува ликвидната позиција на банката.

За да може банката да се одржува на финансискиот пазар, таа мора да биде трајно ликвидна, односно да може да ги исполнува своите обврски кога тие доспеваат. Тоа значи дека нивото на расположливите средства мора секогаш да биде еднакво или поголемо од акумулираните обврски.

Неликвидноста на банката може да настане поради:

-структурни несовпаѓања на пласманот и изворите на средства,

-презадолженост, односно неликвидност кога обврските на банката се поголеми од нејзините средства, а сопствениот капитал се прикажува како негативна вредност.

Структурната неусогласеност на пласманите и изворите на средствата на банката е редовна појава во нејзиното работење. Во функција на финансиско посредување банката врши повеќе трансформациски функции како на пр:

- рок (временска) трансформација,
- квантитативна трансформација,
- ризишна трансформација,
- просторна трансформација.

Проблемот на одржување на совршената ликвидност на банката лежи во фактот што банката е таква финансиска институција која во текот на својата деловна активност врши постојана рочна трансформација под строга контрола на раководството на банката. Во пракса, речиси е невозможно банката да има целосно рочно салдо помеѓу изворите и пласманот на средствата, бидејќи трајното одржување на ликвидноста во контекст на рочното салдо би го загрозило остварувањето на профитабилноста на банката на повисоко ниво. Според тоа, од поимот трансформација банките остваруваат одредена придобивка во вид на принос, а со тоа и профит. Но, можноста за рочна трансформација носи и потенцијални опасности доколку дојде до прекумерна нерамнотежа во рочната структура на изворите на средства и пласманот на банката, што директно може да ја загрози нејзината ликвидност.

Во 1854 година Ото Хибнер го формулирал „златното банкарско правило“ според кое обемот и рокот на достасување на банкарските заеми треба да бидат во согласност со обемот и рочноста на депозитите. Веќе во 1857 година Адолф Вагнер ја формулирал „депозитната теорија“ според која, во нормални околности, дел од краткорочните депозити, односно депозитите по видување остануваат трајно во банката како депозити, бидејќи износите на дневните плаќања и повлекувања се повеќе или помалку избалансирани и дел од штедачите трајно ја чуваат својата задолжителна ликвидносна резерва. Овој дел од краткорочните ресурси на банката, кој е ефективно без камата, или со симболична каматна стапка, банката го трансформира во краткорочни, среднорочни и долгорочни пласмани, со соодветна активна камата (IIBF, 2010).

Неликвидност на банката може да дојде и ако вредноста на нејзината актива падне под вредноста на нејзините обврски во одреден временски период, кога банката практично го губи целиот акционерски капитал и *станува несолвентна, т.е. би ја изгубила стабилноста и сигурноста во своето работење*. Теоретски, несолвентната банка не значи дека е несолвентна сè додека приливите на пари во банката се поголеми од нејзините одливи. Ликвидноста е способност за плаќање на обврските според нивните рокови на достасување и е многу важна за секоја поединечна банка, но и за финансискиот систем во целина поради можниот *домино ефект* (Adeloro, Vichou, & Yip Cheung, 2021).

Банките мора да се грижат за сопствената ликвидност и да имаат средства да ја премостат неусогласеноста помеѓу приливот и одливот на средства. Можностите за надминување на несолвентноста спаѓаат во четири линии на одбрана (Choudhry, 2007):

- Задолжителни резерви* кои комерцијалните банки се обврзани да ги издвојат и да ги чуваат од својот финансиски потенцијал во централната банка;
- Ликвидносни резерви* кои комерцијалните банки по сопствена одлука ги чуваат на својата сметка со цел да се премости неусогласеноста помеѓу паричните приливи и одливи;
- Заеми односно кредити на пазарот на пари;*
- Кредити за ликвидност во централната банка*

Во современите економски услови, во кои финансискиот пазар игра многу важна улога, ризиците и опасностите од неликвидност на „здрава банка“ со силен кредитен рејтинг може да се надминат со повлекување средства од финансискиот пазар во форма на краткорочни заеми наместо да продаваат краткорочни хартии од вредност или со земање заем за ликвидност од централната банка. (Khati, 2020)

Основните механизми на ангажирање заеми за ликвидност на финансискиот пазар можат да бидат:

- меѓубанкарски заеми за ликвидност,
- продажба на финансиски средства со обврска продавачот во одреден краток период да го купи истото средство по однапред договорена цена (аранжмани за откуп на средства),
- издавање сертификати за депозит на банките.

3. СИГУРНОСТ НА БАНКИТЕ

Принципот на сигурност на банката, всушност, подразбира и ја отсликува трајноста на нејзиното постоење и работење. Ризишното работење на банката негативно се одразува на нејзиниот финансиски резултат, што се одразува на сигурноста при работењето на банките. Гарант за сигурноста на работењето на банките е нивниот капитал (ризишен капитал). Доколку расходите на банката не можат да се покријат од тековниот приход, банката има загуба. Доколку поголемите расходи од приходи не може да се подмират од расположливите резерви, се порамнуваат од постојаниот капитал на банката.

Капитален ризик кој го следи принципот на сигурност е ризик на изложеност при долгорочното опстојување на банката. Прекумерното одобрување на лоши заеми, или ако голем сегмент од портфолиото на хартии од

вредност ја изгуби својата пазарна вредност ќе предизвика сериозни капитални загуби. Доколку се продадат, сметката на основната главнина која е наменета за покривање на загубата ќе биде преоптоварена. Доколку инвеститорите и штедачите станат свесни за овој проблем и почнат да ги повлекуваат своите средства, регулаторите можат да ја прогласат банката за несолвентна и да ја затворат (Wernz, 2020).

4. ЗАКЛУЧОК

Постигнувањето на соодветна стапка на принос ќе ја зголеми нето сегашната вредност на банката што директно ќе влијае на пазарната цена на нејзините акции. Постојаниот раст на пазарната цена на акциите на банката ќе го зголеми интересот на инвеститорите за инвестирање во банката, односно побарувачката за нејзините акции и на секундарниот и на примарниот пазар. Целиот овој процес ќе и овозможи на банката натамошно проширување и развој. Во изборот на менаџментот, сопствениците на банката треба да го одберат оној кој ќе овозможи максимална заработка при минимални ризици, со соодветна контрола над сите трошоци во банката. Во современите услови, на менаџментот на банката му стои на располагање „менаџирање на активата“ како можност за управување со ликвидноста во една банка. Со цел одржување на сигурност на банката, потребно е нивото на капитал да е повисоко. Истото ниво ќе овозможи покривање на евентуални загуби.

РЕФЕРЕНЦИ

- Adelopo, I., Vichou, N., & Yip Cheung, K. (2021). Capital, liquidity, and profitability in European banks. *The Journal of Corporate Accounting & Finance*.
- Choudhry, M. (2007). *Bank Asset and Liability Management: Strategy, Trading, Analysis*. Wiley.
- Choudhry, M. (2018). *An Introduction to Banking: Principles, Strategy and Risk Management*. Wiley.
- Ercegovac, R., Klinac, I., & Zdrilić, I. (2020). Bank specific determinants of EU banks profitability after 2007 financial crisis. *Management : Journal of Contemporary Management Issues*, 89-102.
- Hempel, G. H., & Simonson, D. G. (1998). *Bank Management: Text and Cases*, 5th Edition. Wiley.
- Hobert, A., Radulescu, M., Belascu, L., & Maria Dita, S. (2021). Determinants of Bank Profitability in CEE Countries: Evidence from GMM Panel Data Estimates. *Journal of Risk Financial Management*.
- ПВФ, I. i. (2010). *Bank Financial Management*. Macmillan.
- Khati, P. (2020). Impact of Liquidity on Profitability of Nepalese Commercial. *Journal of Economics and Finance*, 26-33.
- Vera-Gilces, P., Camino-Mogro, S., Ordeñana-Rodríguez, X., & Cornejo-Marcos, G. (2021). A look inside banking profitability: Evidence from a dollarized emerging country. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 496-497.
- Wernz, J. (2020). *Bank Management and Control*. Springer Cham.